

XX ƏSRDƏ VƏ MÜASİR DÖVRDƏ ÖZÜNÜMÜDAFIƏ ZAMANI ZƏRURİ MÜDAFIƏ HƏDDİNİ AŞMAQLA TÖRƏDİLƏN CİNAYƏTİN HÜQUQ MÜSTƏVİSİNDƏ MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ

f.e.ü.f.d., dos. E.K. Hüseynov, dos. T.O. Salahov

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası

“İdmanın təkmübarizlik növləri” kafedrası

elcin.huseynov@sport.edu.az, tahir.salahov@sport.edu.az

Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 1 noyabr 2020

Dərc olunub: 5 dekabr 2020

© 2020 ADBTİA Bütün hüquqlar qorunur

Annotasiya: XX əsrin 60-cı illərində qəbul edilmiş və 01.03.1961-ci ildə qüvvəyə minmiş AR-nın Cinayət Məcəlləsi sosializm cəmiyyətinin prinsiplərinə söykəndiyindən totalitarizm və inzibati amiranəlik sistemi ilə sıx bağlı olduğundan, müxtəlif illərdə əlavə və dəyişikliklərə məruz qalmışdır.

Prinsip və tələbləri ilə artıq köhnəlmiş qeyri-demokratik qanunvericilik Azərbaycan Respublikasında baş verən ictimai dəyişiklikləri səmərəli şəkildə tənzimləyə bilmədiyindən, demokratik hüquqi dövlət konsepsiyası ilə bir məcraya sığışmırdı.

Bu baxımdan, “Cinayət hüququ”nun mühafizəedici mövqedən uzaqlaşdırılması, yeni sosial dəyərlərin qorunmasına əsaslanan islahatların aparılmasının zəruri tələbləri meydana çıxırdı.

Azərbaycan Respublikasının 01.09.2000-ci il tarixində qüvvəyə minmiş yeni “Cinayət Məcəlləsi” məhz həmin zərurətin ifadəsi olmuşdu. Yeni CM-də insanın həyatının, sağlamlığının, hüquq və azadlıqlarının mühafizəsi gücləndirilmiş, cinayət qanunvericiliyi bütövlükdə demokratikləşdirilmişdi.

Açar sözlər: *cinayət, hüquq, özünümüdafiyə, zəruri müdafiyə, təhlükə dərəcəsi, məhkəmə, müdafiyə hüququ, müdafiyə vasitəsi.*

Məqalənin mətni. Zəruri müdafiyə həddini aşma (ifrat müdafiyə) qiymətləndirilən əlamətlərlə bağlıdır və ilk növbədə aşağıdakı formalarda özünü göstərir. Bu məsələnin həlli ancaq məhkəmənin səlahiyyətinə aiddi [1]:

- hücumda və müdafiyədə istifadə edilən vasitələrin uyğun olmaması;
- müdafiyənin qəsdlə müqayisəsində daha intensiv formada həyata keçirilməsi;
- müdafiyə zamanı qəsdlə müqayisədə uyğun olmayan tədbirlərin seçilməsi.

Zəruri müdafiyə həddini aşmaqla qəsdən adam öldürmənin obyektiv cəhəti hərəkətlərdə ifadə olunur. Bu tip cinayətlərin hərəkətsizliklə törədilməsi qeyri-mümkün hesab edilir.

Keçmiş sovetlər ittifaqının Ali Məhkəməsinin Plenumunun 04 dekabr 1969-cu il tarixli qərarında bu məsələ ilə bağlı verilən araşdırmalarda “... bəzi məhkəmələr hesab edir ki, müdafiyə hüququnu həyata keçirən şəxsin yalnız uyğun vasitələrlə qəsdin qarşısını almaq hüququ vardır” kimi qeyd edilir. Deməli, onların fikrincə əgər belə bir uyğunluq yoxdursa, həyata keçirilmiş hərəkət “zəruri müdafiyə həddini aşma” kimi qiymətləndirilməlidir.

Belə bir yanlış mövqeyi tənqid edərək, Plenum 16 mart 1984-cü il tarixli qərarı ilə “... məhkəmələr zəruri müdafiyə həddini aşmanın əlamətlərinin olub-olmaması məsələsini həll edərkən mexaniki surətdə müdafiyə və hücum vasitələrinin, habelə müdafiyə və hücumun intensivliyinin uyğunluğu tələbini əsas tutmalı, müdafiyə olunan tərəf üçün yaranmış təhlükənin dərəcəsini və xarakterini, həmçinin onun hücumu dəf etmək gücünü və imkanını nəzərə almalıdır” göstərişini verdi.

Bəzi tədqiqatçıların fikrincə “... hücumu məruz qalan şəxs, hücumun qəfildən olması səbəbindən təhlükənin xarakterini heç də həmişə dəqiq qiymətləndirə biləcək vəziyyətdə olmur, təhlükəni əslində olduğundan daha ağır dərəcəli zənn edir və beləliklə də uyğun müdafiyə vasitəsi seçə bilmir. Ona görə də müdafiyə

zamanı şəxsin vurduğu zərərin gözlənilən zərərdən ağır olması öz-özlüyündə zəruri müdafiə həddini aşmaq kimi qiymətləndirilə bilməz” [2].

Beləliklə, müdafiə hüququnu həyata keçirən tərəfin əks tərəfə yetirmiş olduğu ziyanın hüquqiliyi haqqında məsələnin həlli müdafiə olunan dəyərin xarakterindən, müdafiə və hücumda istifadə edilən alətlərin uyğunluğundan, hücum və müdafiə vasitələrinin intensivliyindən, qəsd şəraitində hücum və müdafiə qüvvələrini xarakterizə edən digər hallardan asılıdır.

İctimai təhlükəli qəsddən müdafiə olunarkən qorunan dəyər vurulan dəyərə ümumi səpgidə uyğun olmalıdır. Qanun, qorunan dəyər ilə bu dəyəri qorumaq üçün təcavüzkar tərəfə yetirilən ziyani yalnız açıq-aşkar uyğun olmayan halı qeyri-hüquqi hesab edir.

Hücumda və müdafiədə istifadə edilən vasitələrin uyğunluğuna gəldikdə isə qeyd etmək lazımdır ki, burada təcavüzkar tərəfin istifadə etdiyi vasitələrlə müdafiə olunan tərəfin tətbiq etdiyi vasitə və üsullar müqayisə edilə bilər. Lakin yaddan çıxarmaq olmaz ki, hücumda məruz qalan tərəfin (müdafiə hüququnu həyata keçirən) heç də həmişə dəyərin xarakterini dəqiq qiymətləndirmək və müdafiə üçün uyğun vasitələr seçmək imkanı olmur. Belə hallarda gözlənilən zərərlə müqayisədə müdafiə olunan tərəfin yetirdiyi zərər nisbətən ağır da ola bilər. Əgər müdafiə aktının yetirdiyi belə zərər xarakterinə yaxud təhlükəlilik dərəcəsinə görə aşkar olaraq uyğunsuzluq yaratmadığı halda müdafiə zamanı yol verilən, nisbətən ağır olan belə nəticə zəruri müdafiə həddini aşma kimi qiymətləndirilmir [3].

Məsələn, **A** və **B** icazəsiz olaraq **D** yaşayan evə daxil olub, onlara keyfiyyətsiz araq satdığı üçün sonuncunu döyərək onu satdığı araqı içməyə məcbur etmək istəyirlər. Fiziki təzyiq və təhrikdən xilas olmaq məqsədi ilə **D** otaqdan qaçaraq balkona çıxır və qapını bağlayır. **A** və **B** balkonun qapısını sındıraraq, **D**-ni yenidən döyə-döyə zorla onu otağa salırlar. Otaqda **A**, **D**-ni yerə yıxaraq boğmağa başlayır. Bu çarpışmada **D** imkan tapıb pəncərənin

qarşısında olan mətbəx bıçağını götürməyə müvəffəq olur və dərhal bıçaqla **A**-ya zərbə vuraraq onu qətlə yetirir.

Göstərilən misalda **D** bu əmələ zəruri müdafiə vəziyyətində yol verdiyi üçün əməlinə cinayət tərkibi mövcud deyildir.

Hücum zamanı qəsddə iştirak edənlərin sayı da zəruri müdafiə həddinin aşılıb yaxud aşılmaması kimi məsələnin həllində nəzərə alınan vacib hallardan sayılır. Hətta hücumda faktiki olaraq bir nəfər iştirak etsə belə onunla əlbir olan digər şəxslər isə fəallıq göstərməyə də hadisə yerində olmaqları ilə hücum edən tərəfini saxlamaqları, atmacalı sözlərlə qəsdə məruz qalana mənəvi cəhətdən təzyiq göstərmələri hücum edənə daha da cəsarətləndirir, qəsdin təhlükəlilik dərəcəsinə yüksəldir.

Digər bir misal. **H**, axşam vaxtı məhələdə **K**, **S** və **E** tərəfindən iki dəfə hücumla və döyülməyə məruz qalmışdır. Bununla kifayətlənməyən **K**, **S** və **E** yenidən **H**-in üzərinə hücum etmiş, onun bədənində zərbələr endirməkləri ilə **H**-in səhhətini və həyatını real təhlükə altında qoymuşdular. **H**-in yerə yıxılmasına baxmayaraq, hücum edənlər onun bədənində təpik və yumruqlarla zərbələr endirməkdə davam etmişlər. Bu zaman **H** yerdən bir daş götürərək ayağa qalxmasına baxmayaraq, onun üzərinə hücumlar davam etmişdir. Əlbəyaxa döyüş məqamında **H** imkan taparaq əlindəki daşla onu döyənlərdən birinin – **S**-nin başına zərbə endirmişdir. **S** aldığı zərbədən yerə yıxılaraq ölmüşdür.

H zəruri müdafiə həddini aşmaqla, qəsddən adam öldürməyə görə mühakimə edilmişdir. Ali Məhkəmə belə tövsiflə razılaşmamış, müdafiə olunanın əməlinə zəruri müdafiə həddini aşmadığı qeyd edilmişdir. **H** əməlinə cinayət tərkibi olmayan şəxs kimi məsuliyyətdən azad edilmişdir. Qəsdin baş verdiyi şəraitdə zəruri müdafiə həddinin aşılıb yaxud aşılmamasına dair məsələnin həllində nəzərə alınır. Əgər qəsd gecə vaxtı, yaxud da kimsəsiz yerdə baş verirsə, belə qəsdə qarşı daha etibarlı müdafiəyə imkan verən vasitələrdən istifadə edilir.

Beləliklə, əməlin CM-nin 123.1-ci maddəsi ilə düzgün tövsifi üçün müdafiə olunan dəyərləri, hücum və müdafiədə istifadə edilən vasitə və üsulların uyğunluğunu, hücum və müdafiənin intensivliyini, tərəflərin qüvvələr nisbətini, qəsdin və müdafiənin baş verdiyi şəraiti xarakterizə edən hallar məcmu halında götürülür.

Cinayət qanunvericiliyində zəruri müdafiə vəziyyəti və onun mövcud olduğu müddət qəsdin başlanma və sona yetmə anı arasındakı zaman civarı ilə müəyyən edilir. Lakin qanunda zəruri müdafiə hüququ yaradan qəsdin başlanma və sona yetmə anı konkretləşdirilmir. Müdafiə hərəkətinə qəsdin başlandığı ərafədə, habelə qəsdin başa çatdığı anın davamı olaraq yol verilə bilər. Belə müdafiə aktı zəruri müdafiə vəziyyətində yol verilən akt kimi qəbul edilirmi?

Keçmiş sovetlər dönmənin Ali Məhkəməsinin Plenumunun “İctimai təhlükəli qəsdlərdən zəruri müdafiə hüququnu təmin edən qanunvericiliyin tətbiqi haqqında” 16 avqust 1984-cü il tarixli 14 sayılı Qərarında bu suala nisbətən konkret formada cavab verilir. Qərar da qəsdin başlanma anı ilə bağlı göstərilir ki, zəruri müdafiə ancaq qəsd başlanan andan deyil, həm də ictimai təhlükəli qəsdin başlanacağına real təhlükə yarandıqda belə qəsd başlanan qəsd kimi qiymətləndirilir və zəruri müdafiə vəziyyəti yaranır. Qərar da bundan başqa həm də qəsdin qurtarma anı ilə bağlı verilən açıqlamada qeyd olunur ki, “şəxsin müdafiə aktı başa çatmış hücum aktından bilavasitə sonra olsa da lakin işin vəziyyətinə görə müdafiə olunan tərəf üçün hücumun bitməsi vaxtı müəyyən olmadığı halda da zəruri müdafiə vəziyyəti aradan qalxmış olur [4].

Buna baxmayaraq, ədəbiyyatlarda bəzi müəlliflər tərəfindən qəsdin başlanma və qurtarma anında yol verilən müdafiə vəziyyətində həyata keçirilən müdafiə kimi qəbul olunur. Belə vəziyyətdə müdafiə həddini aşma isə vaxtından əvvəl və ya gecikmiş müdafiə kimi qiymətləndirilir.

Verilən açıqlamadan bəlli olur ki, zəruri müdafiə vəziyyəti həm də qəsdin başlanmasına

real təhlükə yaradan andan meydana çıxır və həmçinin başa çatmış hücum aktından bilavasitə sonra lakin müdafiə olunan tərəfə hücumun bitdiyi vaxt aydın olmayan hallarda da zəruri müdafiə vəziyyəti aradan qalxmır.

Zəruri müdafiə həddini aşmaqla törədilən qətl cinayətinin düzgün tövsif olunması üçün bu cinayətin subyektiv cəhəti diqqətlə təhlil olunmalıdır. Zəruri müdafiə həddini aşmaqla törədilən ölüm halının subyektiv cəhətinə dair müəlliflər arasında müxtəlif bir-birini təkzib edən fikirlər vardır.

Bəzi müəlliflərin fikrincə “...zəruri müdafiə həddini aşmaqla ölüm halı törətmədə zəruri müdafiə həddini aşmaya dair psixi münasibət bir halda qəsd, digər halda isə ehtiyatsızlıq ola bilər. Lakin ölüm halına qarşı psixi münasibət (hərəkətə və nəticəyə görə) qəsd və ehtiyatsızlıq formasında mövcud olur”. Müəllif tərəfindən irəli sürülən bu fikir xüsusi ədəbiyyatlarda qəbul edilmir.

Digər bir qrup müəllif isə ümumiyyətlə zəruri müdafiə həddini aşma halında ölüm hadisəsi ilə bağlı yaranan nəticəyə psixi münasibətin yalnız ehtiyatsızlıq formasında mövcud olduğunu qeyd edir. Lakin qüvvədə olan CM-nin 36 maddəsin 3-cü bəndində “qəsdin xarakterinə və ictimai təhlükəlilik dərəcəsinə açıq-aşkar uyğun gəlməyən qəsdən törədilən hərəkətlər zəruri müdafiə həddini aşmaq hesab edilir” və zəruri müdafiə həddini aşmaqla ölüm halını yaratmasının yalnız ehtiyatsızlıqdan edilməsi barədə yuxarıda qeyd edilən fikri rədd edir.

Təsədüfi deyildir ki, zəruri müdafiə həddini aşmaqla ölüm halı yaratma qəsdən törədilən əməl hesab edilir. Zəruri müdafiə həddini aşmaqla yol verilmiş ölüm hadisəsinə psixi münasibətin ehtiyatsızlıq formasında mövcudluğunun qəbul edilməsi, zəruri müdafiə həddini aşmaya dair CM-nin 36 maddəsin 3-cü bəndinin göstərişinə ziddir və əməlin CM-nin 123-cü maddəsinin 1-ci bəndi ilə tövsif olunmasını rədd edir. Digər tərəfdən belə yanlış mövqe zəruri müdafiə həddini aşmaqla qətlə yetirmə ilə ehtiyatsızlıq üzündən ölüm halı yaratma arasında mövcud olan fərqləri süni surətdə aradan qaldırır. Ümumiyyətlə, zəruri müdafiə vəziyyətində müdafiə həddini aşmaqla

ehtiyatsızlıqdan ölüm halını meydana çıxarmaq cinayət məsuliyyəti yaratmır.

Zəruri müdafiə vəziyyətində müdafiə həddini aşan şəxs ictimai təhlükəli qəsdən müdafiə olunmaq niyyəti ilə hərəkət edir. Hücumu dəf edən şəxs bu kimi motivi rəhbər tutduğu müddətdə onun hücum edəni qətlə yetirməsi CM-nin 123-cü maddəsinin 1-ci bəndi ilə məsuliyyət yaradır. Əgər ictimai-təhlükəli qəsdə dəf etmək amalı ilə hərəkət edən şəxsə motiv dəyişərək qisas almaq motivi ön plana keçərsə, belə motivlə hücum edənin qətlə yetirilməsinə görə məsuliyyət zəruri müdafiə həddini aşmağa görə deyil, ağırlaşdırıcı hallar və güclü ruhi həyəcan vəziyyəti olmayan hallarda qəsdən ölüm halı yaratmanın “sadə” növünə görə CM-nin 120-ci maddəsinin 1-ci bəndi ilə həll edilir. Belə hərəkətlərə yuxarıda adı çəkilən Plenumun qərarında “qisas aktı”, “özbaşına divan tutma” kimi qiymət verilir [2].

Fiziki qarşıdurma prosesində qətlə yetirməyə görə məsuliyyətin həll edilməsi zamanı hansı hallarda CM-nin 123-cü maddəsinin 1-ci bəndinin, hansı hallarda isə 120-ci maddəsinin 1-ci bəndinin tətbiq edilməsi ilə məsələ də xeyli mürəkkəb formada xarakterizə olunur. Müəyyən hallarda qarşıdurma prosesində ölüm halı yaratmanın zəruri müdafiə vəziyyətində törədilən əməl kimi CM-nin 36-cı maddəsinə əsasən məsuliyyəti aradan qaldıran hal kimi qiymətləndirilməsi, yaxud da zəruri müdafiə həddini aşmaqla qəsdən ölüm halı yaratmaq kimi qiymətləndirmək və sona yetmiş əməli CM-nin 123-cü maddəsinin 1-ci bəndi ilə tövsif etmək də istisna edilmir.

Zəruri müdafiə həddini aşmaqla törədilən qətl cinayətini (maddə 123.1) qəsdən ölüm halı yaratmanın “sadə” növündən (maddə 120.1) fərqləndirmək üçün aşağıdakı suallar cavablandırılmalıdır:

- ölüm halı yaradan şəxs özü hücumu məruz qalmışdı mı?
- məlum qəsdin xarakteri necə olmuşdur?
- hücumu məruz qalan şəxs hansı məqsədlə hərəkət etmişdir?

Beləliklə, qarşıdurma prosesində törədilən qətl cinayətinin tövsifi ilə bağlı əmələ qiymət verilirərkən əvvəlcə ölüm halı yaradan şəxsin hücumu məruz qalıb-qalmaması aydınlaş-

dırılır. Qarşıdurma prosesində ölüm halı yaradan şəxsin həyat və sağlamlığını təhlükə altına alan və həqiqətən də hücumu məruz qalan şəxsin belə hücumdan müdafiə olunmaq məqsədi ilə hərəkət etməsi aydınlaşarsa, sona yetmiş əməl ya zəruri müdafiə vəziyyətində, yaxud da zəruri müdafiə həddini aşmaqla törədilən əməl kimi qiymətləndirilir. Qeyd edilən hallarda məsuliyyətin CM-nin 120-ci maddəsinin 1-ci bəndi ilə həll edilməsi istisna edilir. Ölüm halı yaradan şəxsin hərəkəti müdafiə niyyəti ilə bağlı olmamışdırsa, məsuliyyəti ağırlaşdırıcı hal və qəflətən baş verən güclü ruhi həyəcan vəziyyəti mövcud olmamışdırsa, törədilən əmələ görə məsuliyyət CM-nin 120-ci maddəsinin 1-ci bəndi ilə həll edilir [3].

Vətəndaşlar əmlaklarını “potensial oğurlardan” qorumaq üçün bəzən həyat ətrafındakı çəpərə naqil çəkərək elektrik cərəyanı buraxır, həyat üçün təhlükəli olan “tələlər” qururlar. Əgər kimsə belə qurğulardan birinə düşərək həlak olarsa, buna məhkəmə təcrübəsində bəzən zəruri müdafiə həddini aşmaqla qəsdən ölüm halı yaratmaq kimi qiymət verilir.

Məsələn, **K.** həyatı sahəsində bitən alma ağacını qorumaq üçün bağın ətrafındakı çəpərə tikanlı məftildən əlavə mühafizə çəkməmiş və gecə saatlarında ora elektrik cərəyanı buraxmış. Gecə vaxtı çəpərin kənarı ilə hərəkət edən **N.** sürüşərək yıxılmış və ayağa qalxarkən çəpərin məftilinə toxunmuşdur. Nəticədə onu elektrik cərəyanı vuraraq öldürmüşdür. İlk məhkəmə baxışında **K.** zəruri müdafiə həddini aşmaqla qəsdən ölüm halı yaratdığına görə mühakimə edilmişdir.

Ali Məhkəmədə belə tövsiflə razılaşmamış və izah edərək göstərmişlər ki, zərərçəkən **N.** Mühafizə olunan obyektə qəsd etməmiş və təsadüfən çəpərin məftilinə toxunarkən həlak olmuşdur. Burada qəsd olmadığından, konkret halda müdafiə vəziyyəti də mövcud olmamışdır. Buna görə də **K.** ümumi əsaslarda qəsdən ölüm halı yaratdığına görə (maddə 120.1) məsuliyyət daşmalıdır.

Bu halda bəzi müəlliflərin fikrincə kriminal məqsədlə mühafizə edilən belə mənzillərə daxil olan şəxs həlak olarsa, mənzil sahibinin məsuliyyəti istisna edilir. Belə mövqe ilə razılaşmayan digər müəlliflər hesab edirlər ki, belə mənzilə kriminal məqsəd güdmədən daxil

olan şəxs həlak olarsa, ümumi əsaslarla mənzil sahibinin, işin konkret vəziyyətindən asılı olaraq qəsdən ölüm halı yaratmasına görə məsuliyyəti meydana çıxır. Əgər mənzilə daxil olan şəxsin mənzil sahibinin əmlakını oğurlamaq niyyəti olmuşdursa, belə vəziyyətdə mənzil sahibinin zəruri müdafiə həddini aşmaqla qəsdən ölüm halını yaratmağına görə məsuliyyəti yaranır. Müdafiə olunan şəxsin psixi cəhətdən sağlam, yaxud xəstə olan digər şəxsin hücumundan real olaraq ölmək təhlükəsində qalmasının isə iş üçün əhəmiyyəti yoxdur.

Müxtəlif ədəbiyyatlarda qeyd edilən məsələnin digər variantlarda həlli ilə bağlı təkliflərə də rast gəlinir. Belə ki, bəzi müəlliflərin fikrincə psixi xəstəliyi olan şəxsin qəsdinə qarşı ancaq son zərurət institutunun şərtləri çərçivəsində müdafiə tədbirlərinə yol verilə bilər. Zəruri müdafiə hüququ özü-özlüyündə ancaq cinayət əməli meydana çıxarır. Buna əks olaraq digər müəlliflərin fikrincə isə bu mülahizə zəruri müdafiə ilə bağlı qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyinin ruhu ilə uyğunlaşmır. İctimai təhlükəlilik halı təkə törədilən cinayət əməli üçün deyil, həm də psixi xəstəliyi olan şəxsin əməli üçün də xarakterik xüsusiyyətdir. Belə xüsusiyyətin ifadə etdiyi təhlükəni zəruri müdafiə yolu ilə qəsd edənə ziyan yetirməklə aradan qaldırmaq mümkün olur.

Zəruri müdafiə həddini aşmaqla ölüm halını yaratmanı xəyali müdafiə zamanı qətlə yetirmə halından fərqləndirmək lazımdır [4].

Xəyali müdafiədə təxəyyüldə yaşayan, əslində isə mövcud olmayan qəsdə qarşı müdafiə hərəkətləri həyata keçirilir. Qəsdin mövcud olmasına dair şüurda yalnız təsəvvürün yaranması şəraitin xarakteri, zərərçəkənin davranışı, qəsdin başlanması və qurtarması halı ilə əlaqədar səhvlə bağlı olur. Təxəyyüldə yaradılan belə qəsdən müdafiə - xəyali müdafiə hesab edilir. Xəyali müdafiə cinayət məsuliyyətini o halda aradan qaldırır ki, mövcud şərait müdafiə hərəkətinə yol vermiş şəxsə real qəsdə məruz qalmasını zənn etmək üçün əsas verir və o öz ehtimalının səhv olmasını anlamır.

“Qəsdən adam öldürmə işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 02 sayılı 03 may 1993-cü il tarixli Qərarında göstərilir ki, “... təqsirkarın davranışı ilə ictimai qaydalara qarşı açıq etinasızlıq göstərmək və özünü ətrafdakılara qarşı qoyaraq onlara münasibətdə laqeydliyini ifadə etməklə, cəmiyyətə qarşı açıq-açığına hörmətsizlik, birgəyaşayış qaydalarını və əxlaq normalarını kobud surətdə pozma zəminində qəsdən adam öldürməni xulaqanlıq niyyəti ilə qəsdən adam öldürmə kimi tövsif edir” [2].

Beləliklə, müxtəlif şəraitdə yaranan xəyali müdafiə şəraitində yol verilən müdafiə hərəkətləri ilə törədilən qətlə görə zəruri müdafiə haqqında, yaxud da yuxarıda şərh edilən şəraitə uyğun olaraq zəruri müdafiə həddini aşma haqqında qanunvericiliyin tələbləri tətbiq edilir. Eyni zamanda təcrübədə də məhkəmə təqsirkarın hərəkətlərində zəruri müdafiə həddini aşmanın əlamətlərini müəyyən etdikdə, bunu ümumiləşdirilmiş formada qeyd etməklə kifayətlənməməli, hökmdə müdafiənin qəsdin xarakterinə və təhlükəlilik dərəcəsinə aydın şəkildə uyğun olmadığını göstərən iş üzrə müəyyən edilən konkret faktiki hallara istinad etməklə, özünün gəldiyi nəticələri əsaslandırmaqlıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi və Azərbaycan Respublikasının “Cinayət Məcəlləsində dəyişikliklər edilməsi haqqında” Qanunu*, Bakı şəhəri, 20 oktyabr 2017-ci il, № 816-VQD
2. *Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin kommentariyası*, "Hüquq yayım evi", Bakı 2013, 1120 səh.
3. *Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun Qərarları (2009-2012-ci illər)*, “Qanun nəşriyyatı”, Bakı 2012, 96 səh.
4. *Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi*, “Hüquq ədəbiyyatı” nəşriyyatı, Bakı 2013.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОВЕРШЕННЫХ В XX ВЕКЕ И В НЫНЕШНЕЕ ВРЕМЯ С ПРЕВЫШЕНИЕМ НЕОБХОДИМОГО УРОВНЯ САМООБОРОНЫ

д.ф.н. Э.К. Гусейнов, доц. Т.О. Салахов

Азербайджанская Государственная Академия Физической Культуры и Спорта
Кафедра «Виды спортивных единоборств»

Аннотация: Уголовный кодекс Азербайджанской Республики, принятый в 1960-х годах и вступивший в силу 1 марта 1961 года, основан на принципах социалистического общества и тесно связан с системой тоталитаризма и административного правления. Поскольку устаревшее недемократическое законодательство с его принципами и требованиями не могло эффективно регулировать социальные изменения, происходящие в Азербайджанской Республике, оно не вписывалось в концепцию демократического государства с верховенством закона. С этой точки зрения возникли необходимые требования по снятию «уго-

ловного закона» с защитной позиции, осуществлению реформ, основанных на защите новых социальных ценностей. Новый «Уголовный Кодекс» Азербайджанской Республики, вступивший в силу 01.09.2000, стал выражением этой необходимости. Новый Уголовный Кодекс укрепил защиту жизни, здоровья, прав и свобод человека и демократизировал уголовное право в целом.

Ключевые слова: преступление, закон, самооборона, необходимая защита, степень опасности, суд, право на защиту, средства защиты.

COMPARATIVE ANALYSIS OF CRIMES COMMITTED IN THE TWENTIETH CENTURY AND IN OUR TIME IN EXCESS OF THE REQUIRED LEVEL OF SELF-DEFENSE

phd in philos. sci. E.K. Huseynov, ass.prof. T.O. Salakhov

Azerbaijan State Academy of Physical Education and of Sport
Department of "Types of combat sports"

Annotation: The Criminal Code of the Republic of Azerbaijan, adopted in the 1960s and entered into force on March 1, 1961, is based on the principles of a socialist society and is closely related to the system of totalitarianism and administrative government. Since the outdated non-democratic legislation with its principles and requirements could not effectively regulate the social changes taking place in the Republic of Azerbaijan, it did not fit the concept of a democratic state with the rule of law. From this point of view, the necessary requirements arose to remove the "criminal law"

from a defensive position, to implement reforms based on the protection of new social values. The new "Criminal Code" of the Republic of Azerbaijan, which came into force on 01.09.2000, became an expression of this need. The new Criminal Code has strengthened the protection of life, health, human rights and freedoms, and has democratized criminal law in general.

Keywords: crime, law, self-defense, necessary protection, degree of danger, court, right to defense, means of defense.